

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

УДК 361.1

Ольга Хома, кандидат педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету
Мукачівського державного університету

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розкриваються шляхи формування комунікативних умінь молодших школярів. Звертається увага на важливість мовленнєвого середовища, розглядається комплекс мовленнєвих умінь та аналізується система методів, що сприяє успішному розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Ключові слова: мовленнєве середовище, мовленнєві уміння, метод.

Літ. 6.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти формування мовно-мовленнєвих умінь молодшого школяра набуває важливого значення, оскільки мова є засобом пізнання навколишнього світу, прилучення дитини до духовної культури, сприяє соціалізації її в суспільстві. У Концепції навчання державної мови в школах України визначено основну мету початкового курсу, одна з яких є вироблення умінь висловлюватися у всіх доступних формах, видах, типах і стилях мовлення. Йдеться про розвиток зв'язного мовлення на уроках української мови в початкових класах як основи формування мовленнєво-комунікативних умінь, що передбачає використання набутих молодшими школярами мовних знань у зв'язку з мовленнєвою ситуацією. Актуальність сучасної проблеми зумовлюється пріоритетними напрямами Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., Закону України "Про освіту", "Про вищу освіту", Концепції навчання державної мови в школах України щодо оволодіння українською мовою як державною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування комунікативних умінь у центрі дослідження низки науковців. Психолінгвістичний компонент означеної проблеми розкривається у працях О. Леонтєва, І. Зимньої. Він ґрунтується на уявленнях про структуру мовленнєвої діяльності та різні психофізіологічні механізми виникнення мовлення з використанням комунікативно спрямованих одиниць висловлювання. Лінгводидактичні основи формування мовленнєво-комунікативних умінь закладено в дослідженнях М. Вашуленка, Л. Варзацької, О. Лобчук, М. Наумчук. Науковцями розглядаються основні напрями з розвитку мовлення та види вправ, які сприяють цьому. Однак означена проблема, як показує практика роботи у педагогічному ВНЗ, до кінця не розв'язана.

Формування мовленнєво-комунікативних умінь залежить від системи роботи над розвитком

зв'язного мовлення на уроках української мови (читання) в початкових класах, яка визначена мовленнєвою змістовою лінією Державного стандарту початкової загальної освіти [2] та Програмою [6]. У кожному з цих документів окреслено зміст мовленнєвої діяльності та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Мета статті – з'ясувати шляхи формування мовленнєво-комунікативних умінь у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Мовлення формується та розвивається у процесі спілкування, в основі породження будь-якого висловлювання лежить мотив. Як зазначає М. Вашуленко, "...в методиці розвитку мовлення мають бути передбачені ситуації, які визначають мотивацію мовлення, ставлять школяра перед необхідністю правильно висловлюватися, пробуджують у нього інтерес і бажання чимось поділитися, про щось розповісти" [5, 308]. На думку вченого, спілкування можливе тільки за допомогою загальноприйнятих знаків, тобто слів, їх сполучень, різних зворотів мовлення. Тому вчителю необхідно подати учням зразки мовлення та створити мовленнєве середовище. Це важливий фактор розвитку мовлення, позаяк від мовленнєвого середовища залежить правильність, багатство мовлення школярів.

У розвитку зв'язного мовлення виділяються наступні лінії: удосконалення звуковимови і культури мовлення, робота над збагаченням активного словника, удосконалення граматичного ладу, робота над зв'язними висловлюваннями.

Метою навчання зв'язного мовлення є формування в учнів навичок свідомо й правильно будувати усні та письмові висловлювання, що передбачає формування вмінь сприймати текст, відтворювати його та створювати власне висловлювання. Для тексту необхідна єдність трьох сторін – змісту, структури й мовленнєвого оформлення. Науковці (С. Дорошенко, Л. Варзацька) визначають характерні ознаки тексту. Серед них

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

ми виокремили наступні: 1) внутрішня логічна зв'язність і точність; 2) смислова та структурна цілісність; 3) тематична закінченість; 4) чітка ясність для широкого кола слухачів; 5) комунікативна доцільність; 6) підпорядкованість нормам мови.

Виходячи з цих ознак, нами розглядається комплекс відповідних мовленнєвих умінь для навчання зв'язного мовлення:

- мотиваційні (уміння добирати матеріал для висловлювання, визначати тему та головну думку тексту);

- структурно-композиційні (уміння бачити і відрізняти частини тексту, складати план і будувати частини тексту, зв'язно й послідовно викладати зміст тексту);

- лінгвістичні (володіння орфографічними та пунктуаційними навичками, уміння користуватися лексичними, граматичними й стилістичними засобами);

- корекційні (уміння знаходити помилки й недоліки у тексті та усувати їх);

- трансформаційні (уміння змінювати текст на основі ситуаційних завдань).

Означені мовленнєві вміння реалізуються через систему методів та прийомів, зумовлених психологічними засадами формування й розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів.

У методиці розвитку зв'язного мовлення найбільш поширеною є така система методів: імітаційний, конструктивний, творчий, комунікативний. За М. Коченгіною [4] сутність означених методів наступна:

Імітаційний метод (метод навчання за зразками) передбачає аналіз текстів-зразків, побудову власних висловлювань і текстів за аналогією, пошукову діяльність (вибір мовних одиниць), побудову моделей текстів-зразків, конструювання власних текстів за цими моделями.

До прийомів імітаційного методу належать: добір заголовків до частин тексту, усі види усних і письмових переказів, складання речень або компонентів тексту відповідно до якогось певного типу тексту, письмові твори за аналогією до прочитаних творів, переклади, відгуки про прочитані книги, ділові папери.

Конструктивний метод (конструювання або переконструювання тексту). До прийомів конструктивного методу належать логічні прийоми та вправи (побудова роздумів, доказів, виправлення логічних помилок і помилок у послідовності викладення думок тощо); прийоми та вправи, в основу яких покладено теорію тексту (складання текстів різних видів, редагування власних текстів тощо). До вправ конструктивного методу належать наступні:

1. Розподіл тексту на складові частини.

2. Зміна мовного матеріалу (учні вносять певні зміни, що стосуються форми чи структур мовних одиниць, їх семантики). Різновиди цієї вправи:

- доповнення тексту необхідними компонентами, які завершили б його структурну організацію;

- розширення зв'язних висловлювань з метою збільшення його інформативної місткості;

- скорочення висловлювання чи окремих його компонентів;

- заміна одних мовних або мовленнєвих елементів іншими;

- перебудова елементів (одиниць) висловлювання.

3. Побудова висловлювань або їх елементів.

4. Відтворення деформованого тексту.

5. Навчальне редагування.

Творчий метод (більшість вправ цього методу виконується без зразка та без конструктивних завдань). До творчих вправ методисти відносять усні та письмові твори, імпровізацію, літературну творчість, драматизацію, творчі перекази, словесне малювання.

Комунікативний метод (надає перевагу природним мовленнєвим ситуаціям або близьким до природних, створених штучно). Прийоми комунікативного методу: створення мовленнєвих ситуацій або добір їх з життя, рольові ігри, екскурсії, походи, опис картин живопису, спеціально організовані спостереження, різноманітні види діяльності, які спонукають до висловлювання, складання казкових сюжетів. Вправами цього методу є відгуки про прочитане, листи, записки із вітанням, вибаченням, оголошення.

Творчий і комунікативний методи передбачають оволодіння учнями вміннями розуміти тему твору, визначати її межі, вміти її розкривати; підпорядковувати свій письмовий твір певному задуму, висловлювати в ньому свою думку, власні емоції, ставлення до інших осіб та їхніх вчинків, збирати, накопичувати матеріал, відбирати головне і другорядне відповідно до теми й задуму; здійснювати мовну підготовку, вдосконалювати, редагувати написане, перевіряти орфографію, пунктуацію.

Серед вправ, які сприяють формуванню мовленнєво-комунікативних умінь, перевагу надаємо таким:

- розгорнуті відповіді на запитання вчителя;

- лексико-граматична робота над словом, словосполученням, реченням;

- різні види мовного розбору слів, речень;

- лексичні, орфоепічні, орфографічні, граматичні вправи;

- аудіювання тексту;

ПРАВОВА БАЗА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ТА НА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ (1918 – 1933 рр.)

- аналіз тексту у взаємозв'язку змісту і форми;
- окремі навчальні диктанти (диктанти з розвитку мовлення, вільний, само-диктант, диктант за його початком, за його кінцем);

- перекази;
- твори різних видів.

Залежно від ступеня самостійності і пізнавальної активності учнів вправи поділяємо на:

- імітаційні;
- аналітичні;
- конструктивні;
- творчі;
- ситуативні завдання.

Методична наука (Г. Коваль, Н. Деркач, М. Наумчук) вивчає умови, без дотримання яких мовленнєва діяльність неможлива, серед них: потреба у висловлюванні; зміст мовлення; засоби мови [3, 196].

Отже, формування мовленнєво-комунікативних умінь здійснюється на уроках української мови комплексно, у взаємозв'язку усіх видів мовленнєвої діяльності. Розвиток зв'язного мовлення є провідним принципом навчання рідної мови у початкових класах. Учні оволодівають

уміннями, послідовно виконуючи завдання від простого до більш складного. При цьому передбачаються різноманітні види вправ, які сприяють мовленнєвому розвитку молодших школярів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні методики роботи над текстом, який становить найвищий рівень мовної системи.

1. Концепція навчання державної мови в школах України // Дивослово. – №1. – 1996. – С. 16 – 20.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – №5. – С. 5 – 39.

3. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови / Г.П. Коваль, Н.І. Деркач, М.М. Наумчук. – Тернопіль: Астон, 2010. – 387 с.

4. Коченгіна М. Навчання зв'язного мовлення // Початкова освіта. – 2006. – №12. – С. 2 – 23.

5. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Ващуленка – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.

6. Програма для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К.: Початкова школа, 2006. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2012

УДК 94(477)

Іванна Лучаківська, кандидат історичних наук,

доцент кафедри правознавства, соціології та політології
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПРАВОВА БАЗА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ТА НА ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ (1918 – 1933 рр.)

У статті досліджено процес формування, функціонування та розвиток правового статусу системи органів місцевого самоврядування на території Західної України (Східної Галичини та Західної Волині) у складі Польщі у 1918 – 1933 рр.

Ключові слова: територіально-адміністративний поділ, громадське та волосне самоврядування, Східна Галичина, Західна Волинь, нормативно-правові акти, закон, сейм, адміністративна одиниця, повіти.

Лит. 11.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливе місце серед проблем, які вимагають такого дослідження є питання правового статусу органів місцевого самоврядування на території Західної України в складі Польщі у 1918 – 1933 роках.

В досліджуваній період Західна Україна (Східна Галичина та Західна Волинь) входили в склад польської держави, державний апарат якої функціонував і на цих українських територіях.

Проте польські уряди не завжди враховували національні та соціальні інтереси українців, а часто навіть спричиняли загострення міжнаціональних відносин, зростання радикальних тенденцій в українському національному русі [1, 12].

Дослідженню правового статусу органів місцевого самоврядування на території Західної України в 1918 – 1933 роках протягом ХХ століття приділялася значна увага науковців, що опрацювали як історичні, так і історико-правові аспекти питання.